

Mit jelent életében a bolgár dal, a bolgár zene? Hogyan él Önben tovább? (Mi a története?) – tettük fel a kérdést több érintettnek. Köszönjük mindőjük válaszát – színes a kapott kép.

Bognár Szilvi

A bolgár dalok, a bolgár muzsika számomra egy izgalmas zeneiségű, erős, megkapó világot jelent. A Vándor Vokál tagjaként volt legtöbbször részem abban a varázslatos élményben, amelyet a többszólamúság, az együtt éneklés öröme és a szebbnél szebb bolgár népdalok együtt hívtak életre.

Egy énekesnek technikailag is rendkívüli kihívás, hogy egy más nemzet sajátos hangképzését, nyelvét, kiejtését, dallamait próbálja elsajátítani. A zenék magyartól eltérő ritmusvilágába belehelyezkedni, a díszítéseket, szekundsúrlódásokat megtanulni sem kis feladat. De hogy mindez csak együtt lélegezve, több ember hangját, lelkét összehangolva szólalhat meg, hát az a legvarázslatosabb benne!

Emlékszem, hogy egy-egy stúdiófelvételkor a sávokat külön is meghallgattuk. Rendkívül tanulságos volt: sokszor kevésbé szépen képzett, megkockáztatom, szinte csúnya, de legalábbis merőben más hangot hallottunk vissza, mint amikor szólóban énekeltünk. Na de amikor együtt megszólalt, mégis működött! Egymásba kapaszkodtak a hangok, és már repültek is...

Életem egyik legszebb élménye az volt, amikor a Rodope hegy-völgyeit bejárva látogattunk el kolostorokba, zeneiskolákba, Szmoljanba a Nagy László-emlékházba. Hazafelé, a vonaton születtek bennem az alábbi sorok:

Csodálom a hegyeket, ahogy egymásba futó íveik körülölelik saját, magányos csúcsaikat.

A folytonos ölelkezés és a jófajta magány harmóniája ez.

Erő fakad belőle, mely az Ég felé emel.

Talán ezért is épültek a hegyekbe gyönyörű kolostorok...

Na, így van ez valahogy a bolgár dalokkal is, amikor a hangok egymásba kapaszkodnak...

Biljarszki Emil

Különleges érzés, mivel hazámnak a hegyei és a tengere mellett a zenéje a fő jelképe. Főképp a sejtelmes hegyi dalokat szeretem. Különlegességük, hogy bár szólóénekek vagy kevés népi hangszer kíséri őket, kiválóan beágyazhatók szinte bármilyen zenei környezetbe, és semmit nem veszítenek átütő erejükből. Régóta igyekszem beépíteni a bolgár zenét és üzenetét szerzeményeimbe.

A Fiksz rádióban futott műsorom a bolgár zenéről *Bolgár Kert* címmel. A magyar népzenei műsor szerkesztőjével együtt egyszer összehoztuk Budapest legjobb magyar és bolgár népzeneit, énekeseit azzal a feladattal, hogy

próbáljanak meg közös zenei nyelvet találni. A koncertet élőben közvetített a rádió és felvette a tévé. Filmünk díjat nyert egy dokumentumfilm-versenyen.

Két bolgár–magyar szám rákerült Roza Bancsevának a Fonó Recordsnál megjelenő albumára, melynek producere voltam. A rám ruházott jogok felbátorítottak, hogy átalakítsam az album egyik dalának a hangszerelését. Alákevertem egy hegyi falu temetőjében felvett női siratóéneket. Arra úgy tettünk szert, hogy a Magyar Televízió megbízásából Bulgáriában kellett forgatnom a halál témakörében. Egyik festő barátom történetesen egy kis hegyi falu elhagyott templomát renoválta, és annak hálás papja megengedte, hogy forgassunk a halottak napja (Масленица) szertartásán a temetőben. A forgatás nem sikerült: olyan elementárisan megrendítő volt a siratóasszonyok menete, hogy nem mertünk kamerát emelni rájuk. A hangot viszont felvettük, és ezt használtam fel Roza Лена Яна с. számában (<http://emil.kroogi.com/ru/content/774142-Lepa-Jana.html>). Az ének alá tuvai torokéneket kevertem, a háttérben a fuyara szlovák népi hangszer szól. A dal sikert aratott, megjelent több külföldi változásban.

2003-ban a említett festő-zenész barátommal, Nikolaj Ivanovval és két bolgár népdalénekesnővel, akikkel Pesten ismerkedtünk meg, egy átbulizott és áténekelt éjszaka után alapítottuk meg a Trigrad zenekart. Népdalokat dolgoztunk fel elektronikus alapokon és élő hangszerekkel (<http://youtu.be/HressLsU5kY>) Felléptünk a Szigeten és a főbb budapesti klubokban. 2005-ben a két lány – Nevena Petrova és Vladislava Todorova – énekelt egy Korai Öröm-számban (<http://emil.kroogi.com/ru/content/775438-Balaton-Dub.html>), közösen felléptünk többezres tömeg előtt a Szigeten is. Később ők és Nikolaj is többször csatlakoztak hozzám a Second Face nevű live act projektben (<http://emil.kroogi.com/ru/content/774076-Dimianinka.html>).

A Fókatelep zenekarom mind a két lemezén van egy-egy bolgár népdal-feldolgozás: az *U Sztankini* (<http://youtu.be/JNSVdFVC1To>) és a *Real* (<http://soundcloud.com/fokatelep/real>).

2009-ben Oláh Annamarival létrehoztuk saját zenekarunkat, a Meszecsinkát (bolgárul Holdacska). Műsorában olyan erőteljesen érvényesül a bolgár vonal, hogy például az idén mi képviseltük Bulgáriát a magyar soros uniós elnökséget záró fesztiválon a Clark Ádám téren felállított nagyszínpadon (<http://youtu.be/y-tWp6Cvzfs>). És a záró történet: tavaly egy vidéki fesztiválon játszottunk a Meszecsinkával, ahova a szervezők kérésére Janka Rupkina legendás bolgár népdalénekesnőt is sikerült meghívni. Egy helyen szálltunk meg, délután a kertben próbáltunk, és az idős sztár ott sétálgatott nem messze tőlünk. Egyszer csak azt hallottuk, hogy ráénekel a magyar népdalra, amit épp gyakoroltunk. Az lett a vége, hogy este a színpadon egy jót improvizáltunk.

Az utóbbi tizenöt év alatt Wickedától Teodoszj Szipaszovig sok bolgár zenekart juttattam pódiumhoz Magyarországon és máshol Európában. Mégis az a legjobb érzés, amikor odahaza zenélek, eltörpül mellette a Sziget nagyszínpada és minden külföldi siker.

Herczku Ágnes

A bolgár népzene olyan nekem, mint mogyorós csokiban a mogyoró. A csokoládét (értsd: magyar népzene) önmagában is szeretem, de mogyoróval még különlegesebb. Más íz, más érzés, enni is, ahogy roppan: meglep, feldob. Sok bolgár népdalt tanultam, tanulok, de hallgatni is szeretem, csak úgy. Ez Nikola Parovnak köszönhető. Több mint tíz éve koncertezünk együtt, és nem emlékszem, hogy egyszer is kihagytuk volna, hogy bolgár dalt is játszunk a műsorban. És ez az étrend így is marad: sok csokoládé – mogyoróval!

Izsák Katalin

Bolgár táncsal és zenével először a nyolcvanas évek budapesti táncházaiiban találkoztunk... aztán barátokkal eljutottunk Bulgáriába is, ahol rögtön az első út alkalmával csodálatos élményekkel gazdagodtunk: tűz mellett muzsikáló emberek zenéjére körtáncot roptunk, lakodalomba ismeretlenül meginvitáltak és énekeltek nekünk... ezután sokszor visszamentünk fesztiválokra, majd később turnézni is. 1990-től, az együttes megalakulásától bolgár dalokat is énekelünk a magyar mellett, koncerteken, klubokban és táncházakban, és első kazettánk hanganyagának jelentős része is bolgár muzsika.

Tagja voltam a nyolcvanas években megalakult Zdravec táncgyüttesnek, majd a 2000-ben megalakult Zornica táncgyüttesben folytattam, illetve folytatom a táncot. Azóta megtanultam kíséret szintjén játszani makedón tamburán is, amelyen koncerteken szoktam kísérni az éneket.

Farkas Tünde a kezdetektől lelkesen segített a Vándor Vokálban a bolgár többszólamú énekeket megszólaltatni, Szluka Judit pedig az együttes 1996-os újjáalakulásától vesz részt ebben a munkában. Az együttes 2000-ben megjelent első CD-je, a *Feljött a hold* csak bolgár zenéből áll. Szép emlékünkhöz ezzel kapcsolatban, hogy egy 2002-es bolgár turné során egyszer valaki nem akarta elhinni Bulgáriában, hogy mi nem vagyunk bolgárok, miután belehallgatott a lemezbe...

Tündével egyszer együtt is eljutottunk a híres koprivsticai fesztiválra, ahol a résztvevőkkel együtt sátoroztunk, énekelünk és táncoltunk a koprivsticai hegyoldaban, hajnalig, jókedvre derülve a nagy adag rakijától... rakijkát, azaz kis adag pálinkát ugyanis nem kaptunk az utcai büfében... persze nemcsak élménnyel, hanem zenei felvételekkel is gazdagodtunk, hiszen a „Pavle mi pie” kezdetű dalt például akkor gyűjtöttük egy utcai kocsmá vidám vendégeiből álló zenekartól. Azóta ezt a dalt a Misztrál együttes segítségével dolgoztuk fel, párhuzamba állítva a „Pünkösdi rózsa” kezdetű magyar népdallal.

Nyugat-európai koncertjeinken is nagyon szereti a közönség a bolgár „alapanyagból” tovább gyúrt zenét, erre hamarosan bizonyítékunk is lesz, CD formájában, amely magyar–német együttműködéssel éppen most van születőben.

Navratil Andrea

„A mi népzenénk csepp az emberiség népzenéjének tengerében. Igaz, a cseppből is sokat megtudhatunk, de ha többet láthatunk a tengerből, az is nyilvánvalóvá válik számunkra, ami a cseppben nem vehető észre.” (Sárosi Bálint népzene kutató)

Különös kaland volt az életemben, amikor a Vándor Vokál újdonsült tagjaként először találkoztam bolgár népdalokkal. Fantasztikus kitekintést nyújtott és egyben tapasztalatot, hisz addig csak magyar népzenevel foglalkoztam. Ugyan a mi kis „cseppünk” is kimeríthetetlen forrás, az új dallamok és ritmusok ősi erejének felfedezése mellett, nekem még a bolgár dalokhoz kötődik az a rengeteg élmény is, amit az együtt éneklés öröme ad. Mert énekelni csodálatos dolog, de még annál is van csodálatosabb, mégpedig az, amikor együtt énekelhetsz másokkal. A többszólamú bolgár dalok pedig különös erővel bírnak. Miután több éve már országról országra vándorolva énekeltük a legszebb pirini és Sop-vidéki népdalokat, feltűnt néhány nyilvánvaló moldvai csángó ritmus- és dallam-párhuzam, így született meg a „molgár” összeállításunk, ami Bulgáriában is mindig nagy sikert aratott. Mindenkinek felemelő érzés, amikor megsejti – akár csak egy pillanatra is –, hogy a különállónak tűnő cseppek valójában egy nagy egész részei. És milyen szép, hogy a fenti tanulság megfordítva is érvényes, azaz minél inkább ismered saját népzenedet, annál inkább érted és tiszteld majd más népeket. Innen pedig már csak egy lépés, hogy az idegenből ismerős, az ismerősből barát, végül rokon váljék. Sokat kaptam a bolgár népzene-től eleddig, és a kalandnak, úgy tűnik, még messze nincs vége...

Nikola Parov

Mint vegyes házasságban születettnek, a bolgár dal, népzene éppolyan közel áll hozzám, mint a magyar. Mint kozmopolita, semmilyen zenei vagy nemzeti sovinizmus nem buzgólkodik bennem. Természetesen a zenei genetikai adottságok nem hagyhatóak figyelmen kívül, amikor a saját tevékenységemről van szó. A bolgár nagyapám révén, aki maga is zenész volt, erőteljesebb hatás ért a bolgár oldalról. Ha lett volna magyar nagyapám (sajnos nem volt, mert lepuffantották a világháborúban), és ha történetesen ő is zenész lett volna, akkor valószínű, hogy intenzívebben és elmélyültebben foglalkoznék a magyar népdallal-népzenevel. De mint tudjuk, mindannyiunk életében a „jókor – jó helyen” tényező meghatározó. Ugyanez érvényes a rosszkor – rossz helyen esetében is.

Oláh Annamária

Nekem a bolgár zene, olyan, mint azok a bolgárok, akiket megismertem az évek alatt. Őszinték, természetesek, szépek, közvetlenek. Énekelek bolgár népdalokat. Megpróbálom nem leutánozni a népdalénekesnőket, mert csak ők tudják olyan gyönyörűen énekelni a népdalokat. Megpróbálom a magamévá tenni a népdalt, és úgy énekelni, amilyen én vagyok, megőrizve az őszinteséget

és a természetességet. A nyelvet is elkezdtem tanulni, nagyon szeretem. Szeretnék a bolgárokkal bolgárul beszélgetni (és főleg Emillel [Biljarszki]), hogy egy kicsit én is annak érezhessem magam.

Palya Bea

A bolgár zenéhez egy budapesti koncert tolt igazán közel. Igen, tolt, nem vitt, sürgő lett, beleszerettem, húzott valami a bolgár zene felé, kibírhatatlanul gyönyörű volt, jött a hívás, mennem kellett. Ismerem már kazettáról a csodás Nadesda Hvojnevát, és a dudával kísért, nemes lassúsággal lüktető dalát, a *Glava litát*, de élőben nem hallottam addig még bolgár énekesnőt. Tabáni Népzenei Fesztivál, lehetek vagy tizennyolc, Eredics Dáviddal állunk egy fa alatt, esik. A színpadon a Trio Bulgarka énekegyüttes, meg valami fura, őrült bolgár bogár, aki a csövéből, a kavaljából olyan hangokat csal elő, mintha lakna abban még klarinét, trombita, egy férfikórus, meg valami vadállat is. Ahogy ez az ember játszott és énekelt! Ahogy mondta a ritmusokat, ahogy játszotta a *bavnát*, a bolgár lassú dalt, ahol az énekesnővel annyira egyet akarnak, minden díszítményük hangról hangra, egyszerre gyöngyöz ki belőlük... Beleőrültem. Ő Teodoszj Szpaszov, aki jó pár évvel később, 2007-ben játszott az *Adieu les complexes* című lemezemen. Ő énekel a *Sofia express* vége felé, és ő kavalozza az *Észosztó nagy szájhős* meg a *Szépszemű szerető* szólóit is.

Szenvedélyem lett a bolgár zene. Mentem Bulgáriába, a piacon minden kazettát megvettem, aminek a borítóján volt valami népi motívum, otthon meg befaltam őket, kijelöltem, melyik dal tetszik első hallgatásra, kis piros pontot tettem a cím mellé, amelyiket meg akartam tanulni. Nadka Karadzsova újabb kazettáját végig pirospontoztam azonnal, sorban, és nekiláttam. Aztán gondoltam, bár érteném a dalszövegeket is! Megismerkedtem a tündéri Nikolajjal, aki először csak lefordította nekem a dalokat, ma is egy csomó az ő gyöngybetűivel van leírva a dalosfüzetembe, aztán elkezdtem vele bolgárul tanulni. Hamar belejöttem, passzív orosz tudásom segített ebben. Élveztem, hogy Nyikolajjal, mi a szösz, bolgárul beszélgetek a kis konyhámban, ő cigizik, megtanuljuk gyorsan a hamutartót, az öngyújtót is, pepelnik, zapalka.

Van Bulgáriában egy híres folkfesztivál, a Balkán-hegységben fekvő Koprivsticában, elmentem oda is, egy budapesti klasszikus zenész barátommal, aki azonnal kultúrsokkot kapott. A kissé túlterhelt közbudik állapotát leszámítva, a fesztivál hihetetlen élmény volt, bár a maga nemében ez a vécé-dolog is hihetetlen volt. A hegyek oldalában kis színpadok, minden színpadon egekig érő zenélés, nyújtom a fületem, óriási, minden hangot begyűjtő fülkagyló leszek, mint nagyapám annak idején.

(Részlet Palya Bea *Ribizliáalom* című könyvéből)

Sebő Ferenc

A bolgár népzene egy kissé a saját európai múltunkat idézi fel, a középkor nálunk már kimúlt zenei világát. A lánctáncok ütempáros zenéire nálunk már csak a duda apráják emlékeztetnek, de nyilvánvaló, hogy őseink is ilyesféle muzsikákra táncoltak. A gazdag aszimmetrikus ritmusvilág viszont egyenesen az antikvitás versformáihoz vezethető vissza, számomra ez a bolgárok által megőrzött élő hagyomány segített megfejteni az antik időmértékes versek előadásmódját.

Első ismerkedésem a bolgár zenével még diákkoromban történt, amikor 1969–70-ben az aquincumi nemzetközi ásatótáborban a tábortűz mellett a bolgár építészhallgatók dalolását hallgattam, s egy füzetbe föl is jegyeztem magamnak. Ezekhez a dalokhoz készített számomra magyar fordítást a költő Nagy László, akitől lemezeken még újabb dalokat is kaptam. E megmagyarosított bolgár dalokat együttesemmel ma is énekeljük, sőt 1984-ben a Bolgár Kulturális Intézet felkérésére ezeket egy bolgár–magyar hanglemezen meg is örökítettük *Sólyomének* címmel.

Szalóki Ági

Bolgár népzenevel kamaszkoromban találkoztam először. Ajándékba kaptam két lemezt, az egyiket kölcsönadtam Palya Beának tíz éve, még nem hozta vissza azóta sem. Ez azt jelenti, hogy nagyon jó a lemez!

Ezen a két lemezen több mint huszonöt énekes szerepel, egyik jobb, mint a másik. Ahogy keletre utazunk, egyre több tradicionális zenét hallhatunk amely ma már leginkább poppal keveredik. Bármily silány lehet a feldolgozás, a hangszerezés, az énekesek kiválóak. Karakteres, képzett énekesek elképesztő tüdőkapacitással és díszítéstechnikával. Egyik nagy kedvencem Neli Andreeva. Később a Fonóban Roza Bancsevát és a Rila zenekart hallgattam sokszor, táncházukba olykor be is álltam, mert a moldvai és gyimesi táncházakban megszerettem a körtáncokat. Emlékszem, tizenöt éve mennyire irigyeltem a bolgárokat azért, mert náluk a népzene felsooktatási intézményben is lehetett tanulni. Azóta nálunk is megnyílt a főiskola, sőt három éve már a Zeneakadémián is van népzenei tanszak.

A Besh o drom egyik legszebb és legsikeresebb száma is bolgár ihletésű. A török fúvósrefrén után bolgár dallamot énekelek magyar szöveggel. Barcza Gergő egyik legkedvesebb hangszeremen, zurnán játszott. Etnodzsessz formációmmal a gyönyörű, *Glava lita* kezdetű dalt énekelem, 2006-os gyereklemezemen rodopei dallamot énekelek magyar szöveggel. Szeretem a páratlan ütemű zenét, izgalomba jövök, ha 9/8-ban, 7/8-ban, 5/4-ben énekelhetek! A kilenc a kedvencem.

Nikola Parov zenekarában végre több szólamban is énekelhettem Herczku Ágival. Egy bolgár folkfesztiválon is játszottunk Szozopolban. Ott hallottam először Teodoszj Szipaszovot. Lenyűgözött a kavaljátéka és az éneke is. (És persze mint férfi is...) A Szájról szájra együttesben aztán Bognár Szilvivel is bővült a kórus, így lett teljes a hangzás.

Most, hogy ezt a szöveget írtam, a youtube-on elkezdtem kicsit böngészni és egyik dalt hallgatom a másik után! Lehet, hogy kiválasztok valamit és megtanulom?